

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2026-1-140-147>

 <https://orcid.org/0000-0002-2332-6711>

АНТОНЕЦЬ Анатолій

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри будівництва та професійної освіти,
Полтавський державний аграрний університет

 anatolii.antonets@pdau.edu.ua

 <https://orcid.org/0009-0009-9999-7851>

МИГАЛЬ Олександр

викладач-методист, викладач вищої кваліфікаційної категорії,
Державний навчальний заклад «Гадяцьке вище професійне аграрне училище»

 migal1959@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-4873-9061>

ОВСІЄНКО Юлія

кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри будівництва та професійної освіти,
Полтавський державний аграрний університет

 iuliia.ovsienko@pdau.edu.ua

УДК 378.014.6:63(045)

ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК ВИКЛАДАЧІВ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ

У статті розкрито теоретичні засади професійного саморозвитку викладачів фахових дисциплін аграрних закладів освіти як безперервного й внутрішньо мотивованого процесу вдосконалення особистісних і професійних якостей педагога.

Визначено сутність професійного саморозвитку, його етапи та стадії професійного становлення викладача. Обґрунтовано подвійний характер професійного саморозвитку викладачів аграрного профілю, який поєднує поглиблення спеціальної галузевої підготовки з розвитком педагогічної компетентності. Виокремлено основні функції професійного саморозвитку викладачів аграрних дисциплін.

Висвітлено психологічні механізми особистісного саморозвитку викладача. Проаналізовано структуру професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін аграрного профілю, обґрунтовано критерії готовності викладачів до професійного саморозвитку та охарактеризовано рівні їх сформованості.

Ключові слова: професійний саморозвиток; викладач; аграрна освіта; фахові дисципліни.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку аграрної освіти характеризується оновленням змісту підготовки фахівців, впровадженням компетентнісного підходу, цифрових технологій та інтеграцією освіти з виробництвом. У таких умовах викладач має не лише володіти ґрунтовними спеціальними знаннями, а й постійно вдосконалювати педагогічну майстерність, методичну культуру та здатність до інноваційної діяльності.

Надзвичайно важливою є проблема здатності викладача фахових дисциплін аграрного ЗВО чи колежу ефективно реалізувати власний особистісно-професійний потенціал відповідно до сучасних освітніх вимог і потреб ринку праці. Вивчення фахових дисциплін спрямоване перш за все на

підготовку конкурентоспроможних фахівців з необхідним агротехнічним рівнем професійної підготовки. Тому, викладач фахових дисциплін має досягати високого рівня професіоналізму, що можливе лише за умови наполегливої роботи над собою. Це актуалізує проблему професійного саморозвитку як внутрішнього механізму безперервного зростання педагога.

Важливість питання професійного саморозвитку викладачів фахових дисциплін аграрного профілю також полягає у необхідності не лише формувати фахові компетентності здобувачів, а й сприяти професіоналізації майбутніх фахівців через поглиблення змісту навчальних дисциплін та впровадження інноваційних технологій у багатогранній сфері аграрного виробництва, переробки сільськогосподарської продукції та харчових технологій. Це робить актуальним визначення пріоритетних напрямків удосконалення професійної діяльності викладача фахових дисциплін з огляду на розвиток його професійних умінь та навичок.

Описана складність і багатогранність проблеми професійного саморозвитку викладача фахових аграрних дисциплін зумовлена її міждисциплінарним характером і потребує глибокого осмислення специфіки професійного саморозвитку викладача саме у розрізі аграрного профілю, діяльність яких поєднує інженерно-технологічну, виробничу та педагогічну складові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для розуміння проблематики важливо аналізувати її з точки зору як психологічних так і педагогічних підходів. Основи процесу розвитку особистості досліджували такі науковці, як І. Бех, О. Дубасенюк, Г. Костюк, Т. Калутіна, Н. Лосева, А. Маслоу, Н. Пророк,

К. Роджерс, В. Фрицук, та багато інших. Зокрема, А. Маслоу розглядає саморозвиток особистості через концепцію самоактуалізації. Він визначає цей процес як безперервну реалізацію потенційних можливостей, здібностей і талантів, виконання своєї місії, покликання або долі, більш глибоке пізнання та прийняття власної природи, а також постійне прагнення до єдності, інтеграції й внутрішньої синергії особистості (Маслоу, 1994).

У дослідженні В. Лозового та А. Сідак саморозвиток описується як процес, що обумовлений внутрішніми причинами і не залежить від зовнішніх факторів (Лозовой, Сідак, 2006). В той же час у роботі С. Фрицук зазначається, що процес саморозвитку є зовнішньо організованим і включає вплив, який часто є складовою педагогічного процесу, разом із цим існує також і неорганізований соціальний вплив середовища (Фрицук, 2016).

На думку Т. Калугіної основними мотивами саморозвитку є прагнення до самовдосконалення, самореалізації та самоактуалізації, що передбачає відповідальність за власні вчинки, рішення та вплив на життя інших людей (Калугіна, 2017). Н. Пророк виділяє два основні підходи до розуміння саморозвитку: психологічний, що акцентує увагу на внутрішніх змінах та процесах самовдосконалення; процесуально-організаційний, який розглядає особистісні й професійні зміни як організовані процеси (Пророк, 2009). У свою чергу С. Кузікова розглядає особистісний саморозвиток як усвідомлена, цілеспрямована й контрольована активність, спрямована на позитивну самозміну, що забезпечує особистісне зростання та самовдосконалення (Кузікова, 2011). На думку В. Орлова, мотивація до саморозвитку є ключовою складовою самоактуалізації та формується як стійка особистісна диспозиція (Орлов, 2002).

Багато науковці наголошують на важливості розвитку власної самостійності, самовдосконалення й самоствердження через професійну діяльність. Зокрема, Н. Ничкало трактує саморозвиток як прагнення людини вдосконалювати свої індивідуальні якості через види діяльності, які сприяють їх формуванню чи поліпшенню (Ничкало, 2003). У свою чергу О. Пехота розглядає професійний саморозвиток викладача як здатність усвідомлювати свою відповідальність за процес професійного розвитку та вміння його регулювати (Пехота, 2007). На думку А. Чабан існує два підходи до професійного саморозвитку (Чабан, 2004): професійний саморозвиток через самоствердження та самовдосконалення; другий як особистісна інтеграція спеціаліста-професіонала у систему професійної діяльності.

У контексті тлумачення професійного саморозвитку, ми погоджуємось з думкою О. Дубасенюк, яка розглядає його як результат професійно-педагогічної підготовки, що проявляється в здатності особистості самостійно осмислювати і тлумачити педагогічні процеси, в умінні приймати обґрунтовані рішення, діяти в умовах навчання та виховання, враховуючи оригінальність вибору засобів, форм та методів діяльності (Дубасенюк, 1993). Цікавим є також підхід Н. Лосевої, яка виділяє три ключові складові поняття стратегії особистісно-професійного саморозвитку (Лосева, 2003): мотиваційна основа, як мотивуючий фактор змін; цільова основа як результат процесу особистісного професійного саморозвитку; інструментальна основа як комплекс психологічних механізмів саморегуляції.

Проведений аналіз наукових джерел засвідчує, що проблема професійного саморозвитку досить широко висвітлена у працях вітчизняних і зарубіжних учених, які розкривають психологічні та педагогічні засади особистісного й професійного зростання. Дослідники обґрунтовують сутність саморозвитку, його мотиваційні механізми, структурні компоненти та роль у професійному становленні фахівця. Водночас аналіз свідчить про недостатній рівень наукової розробленості проблеми професійного саморозвитку саме викладачів фахових дисциплін аграрного профілю. Більшість праць має загальнотеоретичний характер або стосується педагогів у цілому, без урахування специфіки аграрної освіти, особливостей змісту фахових дисциплін і сучасних викликів аграрної галузі, що зумовлює потребу в дослідженнях у зазначеному напрямі.

Мета дослідження є обґрунтування теоретичних засад професійного саморозвитку викладачів фахових дисциплін аграрного профілю, визначення його структури, етапів, функцій, психологічних механізмів та критеріїв оцінювання готовності до професійного самовдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Професійний саморозвиток доцільно розглядати як безперервний, внутрішньо зумовлений процес цілеспрямованого вдосконалення особистістю власних професійних якостей, знань і вмінь. Аналізуючи різні теорії професійного розвитку викладача, можна виокремити ключові етапи цього процесу, серед яких – професійний шлях протягом життя, професійна підготовка, структура діяльності, саморозвиток і соціально-психологічна адаптація

Для викладача фахових дисциплін аграрного закладу освіти цей процес має подвійний характер: з одного боку, він пов'язаний із поглибленням спеціальної агроінженерної,

агрономічної, технологічної підготовки, а з іншого – з розвитком педагогічної компетентності. Професійний саморозвиток передбачає постійне оновлення знань про сучасні технології агропромислового виробництва, вдосконалення методики викладання, опанування інтерактивних і цифрових інструментів навчання, а також формування індивідуального стилю педагогічної діяльності. Таким чином, він охоплює як когнітивну сферу, так і особистісно-ціннісну та діяльну складові.

Важливо підкреслити, що саморозвиток не зводиться лише до підвищення кваліфікації або участі в методичних заходах. Його сутність полягає у внутрішній потребі викладача до самовдосконалення, здатності критично оцінювати власний досвід і спрямовувати його на досягнення вищого рівня професіоналізму. Адже розвиток особистості можливий лише через саморозвиток, що передбачає активну участь самої людини у цьому процесі, власні зусилля та взаємодію з іншими людьми. Професійний розвиток викладача включає три стадії:

- самовизначення, передбачає адекватну самооцінку та усвідомлення необхідності змін для оволодіння професійною діяльністю;
- самовираження як зв'язок між поведінкою особистості та її мотивацією;
- самореалізація через формування життєвої філософії особистості та усвідомлення сенсу життя.

Етапи професійного становлення викладача. Професійний розвиток педагога є безперервним процесом, що охоплює весь період професійного становлення та трудової діяльності, починаючи з формування професійних інтересів і намірів і до завершення кар'єри. У цьому контексті, професійний розвиток викладача фахових дисциплін має поетапний характер і відображає поступове зростання рівня його професійної зрілості. На початковому етапі відбувається формування професійних намірів, цінностей і мотивації до педагогічної діяльності. Викладачі усвідомлюють важливість професійної компетентності та особистісних якостей для успішної діяльності, а також визначають необхідні компетенції та форми поведінки для професійного зростання.

Наступний етап пов'язаний з активним набуттям професійно-педагогічного досвіду. У цей період відбувається адаптація до умов освітнього середовища, формування системи спеціальних і методичних знань, опанування педагогічних, інженерно-технічних та агрономічних технологій, розвиток умінь організовувати навчально-практичну діяльність здобувачів освіти.

Завершальний етап професійного та особистісного самовдосконалення характеризується переходом до самостійного проектування освітнього процесу, творчого пошуку, розроблення авторських методик, активної участі в науково-методичній роботі. Викладач досягає рівня самореалізації, коли професійна діяльність стає сферою особистісного самоствердження та творчого самовираження.

В контексті аграрної освіти можна виокремити такі *основні функції професійного саморозвитку викладача фахових дисциплін аграрного профілю*:

1. Функція цілепокладання: виступає стратегічним механізмом професійного становлення викладача аграрних дисциплін. Вона орієнтує його на формування у здобувачів освіти професійних компетентностей, необхідних для сучасного аграрного виробництва, сталого розвитку сільського господарства та впровадження інноваційних технологій. Вона передбачає:

- усвідомлення соціальної значущості аграрної професії;
- формування ціннісного ставлення до природних ресурсів і екобезпеки;
- спрямування на підготовку конкурентоспроможного фахівця аграрної галузі;
- поєднання гуманістичних ідеалів із реаліями сучасного аграрного ринку.

2. Функція професійної рефлексії: відіграє особливе значення при викладанні фахових дисциплін аграрного профілю, поєднуючи теоретичну підготовку з практичною діяльністю у вигляді лабораторних робіт, польових досліджень та виробничих практик. Рефлексія дозволяє викладачу адаптувати освітній процес до сучасних викликів аграрної галузі та підвищувати його практичну спрямованість. Вона передбачає:

- аналіз ефективності методик навчання з урахуванням виробничих умов;
- оцінювання рівня сформованості професійних компетентностей здобувачів;
- осмислення власного педагогічного та виробничого досвіду;
- готовність до корекції змісту навчання відповідно до змін у технологіях аграрного виробництва.

3. Функція фахової комунікативної активності: активна взаємодія виходить за межі аудиторії та включає співпрацю з агропідприємствами, фермерськими господарствами, науковими установами, галузевими фахівцями. Ця функція сприяє оновленню змісту навчання, розвитку професійної мобільності викладача та активізації механізмів його саморозвитку. Вона реалізується через:

- інтеграцію освітнього процесу з реальним аграрним виробництвом;

- участь у науково-практичних конференціях, семінарах, екскурсіях на передові виробництва АПК, демонстраційних показах техніки та агротехнологій;

- залучення студентів до практичної діяльності в умовах сучасного агробізнесу;

- налагодження партнерських зв'язків із роботодавцями.

4. Регламентувальна функція забезпечує стабільність і якість професійної діяльності викладача шляхом орієнтації на освітні стандарти, галузеві вимоги та принципи академічної доброчесності. У сфері аграрної освіти вона передбачає:

- дотримання державних стандартів вищої освіти та професійних стандартів аграрних спеціальностей;

- врахування норм екологічної безпеки, біоетики та раціонального природокористування;

- підтримання професійної етики у взаємодії зі студентами та представниками аграрного сектору;

- забезпечення якості освітнього процесу в умовах динамічних змін аграрного ринку.

Професійний саморозвиток викладачів – це складний процес, який включає в себе як професійний так і особистісний компоненти, які ми розглянемо кожний окремо. Для забезпечення ефективного професійного саморозвитку викладача його особистісна складова потребує врахування насамперед низки психологічних механізмів (Калугіна, 2019). Серед них можна виділити самосвідомість, як усвідомлення людиною власного «Я», його розуміння, визначення та сприйняття. Вона, у свою чергу, пов'язана із процесом самовизначення, що передбачає окреслення меж власної особистості та усвідомлення свого місця у діяльності й соціальному середовищі. Важливою складовою розвитку особистості є також самоактуалізація, яка проявляється у розкритті внутрішнього змісту особистості, реалізації закладених у ній можливостей та звільненні її потенціалу. З цим тісно пов'язана самореалізація, що передбачає усвідомлення та практичне втілення власних можливостей і здібностей.

У процесі життєдіяльності особистість виявляє себе через самодіяльність, тобто активну діяльність як суб'єкта, у якій вона демонструє свої індивідуальні риси, інтереси та можливості. Водночас важливу роль відіграє саморегуляція, що полягає у здатності людини керувати власними якостями, поведінкою та внутрішніми станами, поєднуючи їх у цілісну систему.

Наступним елементом особистісного розвитку є самовдосконалення, яке передбачає свідомий і цілеспрямований розвиток важливих якостей, рис характеру та профе-

сійних умінь викладача. Окремого значення набуває і самоідентифікація, що проявляється у співвіднесенні себе з певними переконаннями, цінностями або позиціями. Важливим компонентом цього процесу є також самооцінка, яка полягає у співставленні людиною свого актуального стану з потенційними можливостями за різними параметрами розвитку. Таким чином, сукупність цих процесів забезпечує цілісне формування та розвиток особистості, зокрема і викладача фахових дисциплін аграрного профілю (Калугіна, 2019).

З точки зору професійної складової професійного саморозвитку викладача, то він реалізується через удосконалення професійно-педагогічної компетентності. Системне й цілісне уявлення про професійно-педагогічну компетентність є необхідною теоретичною передумовою для дослідження умов професійного саморозвитку викладачів. Створення таких педагогічних умов є важливим для успішного розвитку професіоналізму та розвитку викладачів фахових дисциплін аграрного спрямування.

Розглянемо структуру професійно-педагогічної компетентності. Вона формується з кількох взаємопов'язаних компонентів. Передусім важливу роль відіграють знання, які становлять систему відомостей про навколишній світ і внутрішній світ людини, що зберігаються у свідомості та слугують основою для здійснення професійної діяльності. Для викладачів фахових дисциплін аграрного профілю ці знання мають міждисциплінарний характер і охоплюють як педагогічні та методичні аспекти навчання, так і спеціальні знання з аграрних технологій, механізації, агрономії, тваринництва, організації виробничих процесів у сільському господарстві. Важливим є також розуміння сучасних тенденцій розвитку аграрного виробництва та впровадження інноваційних технологій у навчальний процес.

Не менш значущими є уміння, які відображають здатність особистості опанувати способи та прийоми виконання різних видів діяльності і ефективно застосовувати їх у практичній роботі. У діяльності викладача аграрних дисциплін ці уміння пов'язані з організацією навчального процесу, підготовкою та проведенням лекційних, практичних і лабораторних занять, використанням сучасних методів навчання, а також із формуванням у здобувачів освіти професійних умінь, необхідних для роботи в аграрному секторі.

На основі умінь формуються навички – дії, доведені до автоматизму завдяки багаторазовому повторенню, що дає змогу виконувати їх швидко, без значних зусиль і з високою результативністю. Для викладача

фахових дисциплін аграрного профілю це, зокрема, навички роботи з технічним обладнанням, навчально-виробничою технікою, демонстраційними матеріалами, а також навички організації практичної підготовки студентів у лабораторіях, навчальних майстернях чи на виробничих базах (Антонець, Прілепо, Малиш, 2023).

Важливим компонентом є також *професійна позиція викладача*, яка являє собою систему поглядів, орієнтацій, оцінок і переконань, сформованих на основі особистого та соціального досвіду, усвідомлення реальних умов діяльності та перспектив професійного розвитку. Саме вона визначає стиль і характер педагогічної взаємодії зі здобувачами освіти. У підготовці фахівців аграрної галузі професійна позиція викладача повинна бути спрямована на поєднання теоретичних знань із практикою сучасного аграрного виробництва, формування відповідального ставлення до професії та розуміння значення сільського господарства для розвитку суспільства.

Слід також відмітити *внутрішні мотиваційні чинники*, які виступають внутрішніми стимулюючими силами розвитку особистості, зумовлюють прагнення до саморозвитку, творчої діяльності та постійного професійного самовдосконалення. Для викладача аграрних фахових дисциплін це проявляється у прагненні постійно оновлювати професійні знання, ознайомлюватися з новітніми технологіями у сфері аграрного виробництва, впроваджувати інноваційні методи навчання та удосконалювати методику проведення практичних і виробничих занять (Антонець, 2023).

Професійна компетентність викладачів фахових дисциплін охоплює кілька важливих складових.

Рівень професіоналізму. Компетентність може бути високою, середньою або низькою, але визначальним чинником є прагнення викладача до професійного розвитку.

Психолого-педагогічна спрямованість. Професійна підготовка розширюється завдяки впровадженню освітніх стандартів, використанню сучасних методів навчання та врахуванню особливостей підготовки фахівців аграрної галузі.

Поєднання знань і вмінь. Важливою є здатність викладача інтегрувати теоретичні знання, практичні вміння та професійний досвід і застосовувати їх у реальній педагогічній діяльності.

Практична діяльність. Компетентність проявляється у вмінні планувати власну педагогічну роботу, організовувати освітній процес і ефективно вирішувати професійні труднощі.

Інтегральним показником професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін аграрного закладу освіти, який характеризує їхній професіоналізм, є професійна ідентичність та професійно важливі риси особистості. До таких інтегральних показників належать: професійна компетентність та індивідуально-творчий стиль професійної діяльності викладача.

Професійна ідентичність викладача фахових дисциплін виявляється у стійкому усвідомленні себе як носія професійних цінностей і компетентностей. Вона формується в процесі професійного досвіду, рефлексії та взаємодії з професійною спільнотою.

Індивідуально-творчий стиль діяльності виникає на основі інтеграції знань, досвіду, особистісних якостей і професійних переконань. Викладач поступово виробляє власну систему методів і прийомів, обирає оптимальні форми організації навчального процесу, адаптує інновації до специфіки фахової підготовки. Саме творчий характер діяльності забезпечує гнучкість, адаптивність і конкурентоспроможність педагога в умовах модернізації освіти.

Критерії та рівні готовності до професійного саморозвитку. Для оцінювання рівня готовності особистості до професійного саморозвитку та відстеження динаміки цього процесу необхідно застосовувати відповідні критерії й показники. Оцінювання готовності викладачів до професійного саморозвитку доцільно здійснювати за кількома взаємопов'язаними критеріями: гностичним, аксіологічним, акмеологічним та технологічним.

Гностичний критерій професійного саморозвитку передбачає високий рівень володіння викладачами фахових аграрних дисциплін методичними та спеціальними знаннями. Методичні знання є основою педагогічної підготовки, до яких входять: знання методики викладання агротехнічних дисциплін, основні методи навчання агропромисловим технологіям, знання агрономії, агроінженерії, технології зберігання та переробки сільськогосподарської продукції.

Аксіологічний критерій характеризує систему моральних, культурних і професійних цінностей. Важливим є наявність відповідальності, гуманізму, професійної етики. Педагог формує систему життєвих і професійних пріоритетів. Аксіологічна складова діяльності викладача аграрного профілю проявляється у формуванні в майбутніх фахівців дбайливого ставлення до природних ресурсів, відповідальності за екологічні наслідки виробничої діяльності, розуміння соціальної значущості аграрної праці та необхідності впровадження сучасних екологічно безпечних технологій. Важливим є

виховання професійної честі, сумлінності, дисциплінованості, готовності працювати в умовах підвищеної відповідальності та приймати рішення, що впливають на якість продукції й безпеку населення.

Акмеологічний критерій визначає ставлення викладачів до професійного саморозвитку, усвідомлення його важливості та наявність стійких інтересів у сільськогосподарській галузі, педагогіці та психології. Мотивацію до професійного саморозвитку можна розглядати як внутрішній процес, спрямований на прийняття та засвоєння зовнішніх вимог до особистості педагога, передбачає психологічну готовність викладачів до професійного саморозвитку та наявність чітко визначеної мети. Для підвищення цього критерію необхідно формулювати мотивацію, визначати та коригувати цілі досягнення високого рівня професіоналізму, розвивати адекватну самооцінку та самоповагу, готовність до самовдосконалення, а також коригувати особистісно-професійні якості для підвищення конкурентоспроможності. Це також включає спрямованість викладачів на досягнення високих результатів у професійному розвитку та використання ефективних методів саморегуляції в педагогічній діяльності.

Технологічний критерій як здатність викладачів застосовувати сучасні педагогічні технології для досягнення збалансованості їхніх особистісно-професійних якостей. Зокрема, застосування інтерактивних технологій у науково-методичній роботі сприяє підвищенню залученості викладачів, розвитку їхньої здатності до співпраці, обміну досвідом та творчого підходу в професійній діяльності. Інноваційні педагогічні технології не лише збагачують професійні навички, але й забезпечують емоційне відновлення викладачів, формують стійкість до професійних викликів і сприяють їхньому особистісному та професійному зростанню (Антонець, 2023).

Залежно від ступеня сформованості цих критеріїв можна виокремити кілька рівнів розвитку готовності до саморозвитку – від критичного, коли спостерігається низька мотивація та обмежене використання сучасних методик, до оптимального, що характеризується творчою активністю, системністю професійного зростання та стабільно високими результатами діяльності (Лапенко, Авдєєва, Гура, 2003). Виділимо наступні п'ять рівнів готовності до саморозвитку викладача дисциплін аграрного профілю:

Недопустимий рівень – характеризується відсутністю необхідних педагогічних і фахових компетентностей. Викладач недостатньо володіє знаннями з аграрної галузі

та методики викладання, не використовує сучасні освітні технології й не проявляє потреби у професійному саморозвитку.

Мінімальний рівень є умовно допустимим для здійснення професійної діяльності. Викладач має фрагментарні фахові знання, обмежено застосовує педагогічні методи, а саморозвиток має епізодичний характер і переважно зумовлений зовнішніми вимогами.

Середній рівень – забезпечує виконання основних професійних завдань. Викладач володіє базовими знаннями з аграрних дисциплін і методики навчання, частково використовує інноваційні методи та намагається поєднувати теоретичний матеріал із практикою аграрного виробництва.

Високий рівень – характеризується впевненим володінням фаховими та педагогічними компетентностями. Викладач активно впроваджує сучасні аграрні технології й інноваційні методи навчання, систематично працює над підвищенням власного професійного рівня.

Оптимальний рівень – відзначається творчим і інноваційним підходом до педагогічної діяльності. Викладач інтегрує результати науки й практики аграрної галузі у навчальний процес, здійснює наукову діяльність та поширює власний педагогічний досвід.

В цілому розвиток професійно значущих якостей відбувається через процес професійної соціалізації, коли загальні професійні знання та навички індивідуалізуються відповідно до стилю й способу роботи конкретного фахівця. Для покращення ефективності професійного саморозвитку викладачів аграрним закладам вищої та передвищої освіти доцільно: продовжувати удосконалювати систему підвищення кваліфікації викладачів; активізувати співпрацю з сучасними агропідприємствами та науковими установами; ширше впроваджувати інноваційні та цифрові педагогічні технології; розробляти індивідуальні траєкторії професійного саморозвитку викладачів; посилювати мотиваційні механізми професійного зростання педагогів через різноманітні заохочення та адміністративне стимулювання.

Висновки. Професійний саморозвиток викладача фахових дисциплін аграрного профілю є безперервним, багаторівневим і внутрішньо мотивованим процесом, що поєднує особистісне зростання та вдосконалення професійно-педагогічної компетентності. Його сутність полягає у свідомому прагненні педагога до самовдосконалення, критичному осмисленні власного досвіду та постійному оновленні знань відповідно до потреб сучасного аграрного виробництва й освітніх трансформацій.

Професійний саморозвиток викладачів аграрного закладу вищої та передвищої освіти має комплексний характер і охоплює когнітивну, ціннісну, мотиваційну та діяльну сфери особистості. Він реалізується через поетапне професійне становлення, розвиток психологічних механізмів самосвідомості й саморегуляції, удосконалення фахових знань, умінь і навичок, формування професійної позиції та індивідуально-творчого стилю діяльності. Важливою умовою цього процесу є гармонійне поєднання педагогічної майстерності з глибокою спеціальною підготовкою у сфері аграрних технологій, що забезпечує практичну спрямованість навчання. Професійний саморозвиток викладачів фахових дисциплін аграрного профілю виступає необхідною передумовою його професіоналізму, педагогічної майстерності та конкурентоспроможності, а також важливим чинником забезпечення якості сучасної аграрної освіти.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на розроблення структурно-функціональної моделі управління професійним саморозвитком викладачів у системі науково-методичної роботи аграрного закладу вищої освіти та створення діагностичного інструментарію для відстеження динаміки їхнього професійного зростання.

Список бібліографічних посилань

- Антоненко, 2023 – Антоненко, А.В. (2023). Сучасні підходи, методи та технології навчання майбутніх фахівців аграрного профілю в закладах професійної освіти. *In World trends in the use of interactive technologies in education. International collective monograph* (pp. 95–119). Intelligence Transportation System And Smart City Institute (ITSSCI). Doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.8158649>.
- Антоненко, Прілепо, Малиш, 2023 – Антоненко, А., Прілепо, Н., Малиш, О. (2023). Використання інформаційно-комунікаційних технологій при викладанні природничо-наукових та агротехнічних дисциплін в умовах дистанційного навчання. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, Серія: «Педагогічні науки», (1): 78–84*. Doi: <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-1>.
- Дубасенюк, 1993 – Дубасенюк, О.А. (1993). Професійне становлення педагога. Житомир: ЖДЦШ. 106 с.
- Калугіна, 2017 – Калугіна, Т.В. (2017). Професійний саморозвиток як педагогічна проблема. *Modern methods, innovations and operational experience in the field of psychology and pedagogics: International research and practice conference* (Conference proceedings, October 20–21, 2017, Lublin, Poland) (С. 58–61). Izdevnieciba «Baltija Publishing».
- Калугіна, 2019 – Калугіна, Т.В. (2019). Педагогічні умови професійного саморозвитку викладачів іноземних мов у науково-методичній роботі коледжу: автореф. ... дис. канд. пед. наук. Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет. 21 с.
- Кузікова, 2012 – Кузікова, С.Б. (2012). Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці: монографія. Суми: МакДен. 410 с.
- Лапенко, Авдєєва, Гура, 2003 – Лапенко, М.І., Авдєєва, І.М., Гура, Л.М. (2003). Безперервна педагогічна освіта. Досвід системного дослідження діяльності інституту післядипломної освіти: монографія. Севастополь: Рібест. 165 с.
- Лозовий, Сідак, 2006 – Лозовий, В.О., Сідак, Л.В. (2006). Саморозвиток особистості у філософській рефлексії та соціальній практиці: монографія. Харків: Право. 256 с.
- Лосева, 2003 – Лосева, Н.М. (2003). Саморозвиток викладача вищої школи: навчальний посібник. Донецьк: ДонНУ. 336 с.
- Маслоу, 1994 – Маслоу, А. (1994). Самоактуалізація людини і образование. Пер. с англ. Київ-Донецк: Інститут психології ім Г.С. Костюка. 52 с.
- Ничкало, 2003 – Ничкало, Н.Г. (2003). Сучасні проблеми розвитку системи неперервної професійної освіти: вітчизняний і зарубіжний досвід в неперервній освіті. *Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз: монографія* (с. 345–448). Київ: Наукова думка.
- Орлов, 2002 – Орлов, В.Ф. (2002). Саморозвиток професійної культури вчителя мистецьких дисциплін. *Оновлення змісту, форм і методів навчання і виховання в закладах освіти: наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*, 20: 131–136.
- Пехота, 2007 – Пехота, О.М. Педагогічна майстерність викладача сучасного університету з позицій суб'єктного підходу. *Науковий вісник МДУ*, 16: 21–28.
- Пророк, 2009 – Пророк, Н.В. (2009). Саморозвиток як детермінанта особистісного і професійного становлення практикуючих психологів. *Проблеми заальної і педагогічної психології: збірник наукових праць* ім. Г. С. Костюка АПН України, XI (2): 366–376.
- Фрицок, 2016 – Фрицок, В.А. (2016). Професійний саморозвиток майбутнього педагога: монографія. Вінниця: Нілан ЛТД. 368 с.
- Чабан, 2004 – Чабан, О.С. (2004). Усунення «кваліфікаційних бар'єрів» на шляху професійного росту. *Практична психологія та соціальна робота*, 7: 1–4.

References

- Antonets, A.V. (2023). Modern approaches, methods and technologies for training future agricultural specialists in vocational education institutions. *In World trends in the use of interactive technologies in education. International collective monograph* (pp. 95–119). Intelligence Transportation System And Smart City Institute (ITSSCI). Doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.8158649>. [in Ukr.].
- Antonets, A., Prilepo, N., Malys, O. (2023). The use of information and communication technologies in teaching natural science and agricultural disciplines in distance learning. *Bulletin of the Bohdan Khmelnytskyi National University of Cherkasy. Series: "Pedagogical Sciences"*, 1: 78–84. Doi: <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-1> [in Ukr.].
- Dubaseniuk, O.A. (1993). *Professional development of a teacher*. Zhytomyr: ZhSSH. 106 p. [in Ukr.].
- Kalugina, T.V. (2017). Professional self-development as a pedagogical problem. *Modern methods, innovations and operational experience in the field of psychology and pedagogics: International research and practice conference* (Conference proceedings, October 20–21, 2017, Lublin, Poland) (p.p. 58–61). Izdevnieciba «Baltija Publishing». [in Ukr.].
- Kalugina, T.V. (2019). Pedagogical conditions for professional self-development of foreign language teachers in the scientific and methodological work of the college: Abstract of the Ph.D Dissertation. Rivne. 21 p. [in Ukr.].
- Kuzikova, S.B. (2011). Psychological foundations of the formation of a self-development subject in adolescence: monograph. Sumy: MakDen. 410 p. [in Ukr.].
- Lapenok, M.I., Avdeeva, I.M., Gura, L.M. (2003). Continuing pedagogical education. Experience of systematic research of the activities of the institute of postgraduate education: monograph. Sevastopol: Ribest. 165 p. [in Ukr.].
- Lozovoy, V.O., Sidak, L.V. (2006). Self-development of the individual in philosophical reflection and social practice: monograph. Kharkiv: Pravo. 256 p. [in Ukr.].
- Loseva, N.M. (2003). Self-development of a higher school teacher: a textbook. Donetsk: DonNU. 336 p. [in Ukr.].
- Maslow, A. (1994). Self-actualization of the individual and education. Kyiv-Donetsk: G.S. Kostyuk Institute of Psychology. 52 p. [in Ukr.].
- Nychkalo, N.G. (2003). Modern problems of development of the system of continuous vocational education: domestic and foreign experience in continuous

- education. In *Continuous vocational education: philosophy, pedagogical paradigms, forecast*: monograph (pp. 345–448). Kyiv: Scientific opinion. [in Ukr.].
- Orlov, V.F. (2002). Self-development of professional culture of the teacher of artistic disciplines. *Updating the content, forms and methods of teaching and upbringing in educational institutions: scientific notes of the Rivne State Humanitarian University*, 20: 131–136. [in Ukr.].
- Pehota, O.M. Pedagogical skills of a modern university teacher from the perspective of a subjective approach. *Scientific Bulletin of Moscow State University*, 16: 21–28. [in Ukr.].
- Prorok, N.V. (2009). Self-development as a determinant of personal and professional development of practicing psychologists. *Problems of general and pedagogical psychology: collection of scientific works named after G. S. Kostyuk of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, XI (2): 366–376. [in Ukr.].
- Frytsiuk, V.A. (2016). *Professional self-development of the future teacher: monograph*. Vinnytsia: Publisher "Nilan LTD". 368 p. [in Ukr.].
- Chaban, O.S. (2004). Eliminating "qualification barriers" on the path to professional growth. *Practical Psychology and Social Work*, 7: 1–4. [in Ukr.].

ANTONETS Anatolii

Ph.D in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor of Construction and Professional Education Department, Poltava State Agrarian University

MYHAL Oleksandr

teacher-methodologist, specialist of the highest qualification category, State educational institution "Hadyach Higher Vocational Agrarian School"

OVSIIENKO Yuliia

Ph.D in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor of Construction and Professional Education Department, Poltava State Agrarian University

PROFESSIONAL SELF-DEVELOPMENT OF TEACHERS PROFESSIONAL DISCIPLINES OF AGRICULTURAL PROFILE

Summary. Modern agricultural education requires a new type of teachers, capable of combining deep professional training with a high level of pedagogical skills and readiness for continuous professional self-development. Dynamic changes in agricultural production and the introduction of innovative technologies necessitate a theoretical substantiation of the essence and structure of professional self-development of teachers of agricultural disciplines.

The purpose of the article is to substantiate the theoretical foundations of professional self-development of teachers of agricultural disciplines, to determine its structure, stages, functions, psychological mechanisms, and criteria for assessing readiness for professional self-improvement.

Methods. Pedagogical observation, conversations, interviews, questionnaires.

Results. The article reveals the essence of professional self-development as a continuous, internally motivated process of improving the professional and personal qualities of a teacher. The stages of professional development of the individual and the stages of professional formation of a teacher are characterized. The main functions of professional self-development in the system of agricultural education are established. The psychological mechanisms of

the teacher's personal development and the structure of his professional and pedagogical competence are highlighted. The criteria for assessing readiness for professional self-development and the corresponding levels of its formation are substantiated.

Originality. The functions of professional self-development in the context of integration of education, science and agricultural production are clarified. The criteria and levels of readiness of teachers for professional self-improvement are specified.

Conclusion. Professional self-development of teachers of agricultural disciplines is a holistic process of personal and professional growth. The effectiveness of this process depends on the development of professional and pedagogical competence, the formation of professional identity, motivation for self-improvement, and the ability to reflect.

Keywords: professional self-development; teacher; agricultural education; professional disciplines.

Одержано редакцією 01.03.2026
Прийнято до публікації 16.03.2026

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2026-1-147-156>

 <https://orcid.org/0000-0002-0264-7196>

СИТНИК Тетяна

докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка катедри гуманітарних дисциплін, Черкаська медична академія

 tatyanakiryan@ukr.net

 <https://orcid.org/0000-0003-0783-5097>

ЧЕРЕПАНОВА Марина

голова циклової комісії філологічних та історичних дисциплін, Черкаська медична академія

 marina_cherepanova@ukr.net

УДК 378.147.091.31:811.161.2:61(045)

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)

У статті розглянуто одну з актуальних тем педагогічного дослідження, присвяченого процесу формування та розвитку комунікативної компетентності у здобувачів освіти закладів вищої медичної освіти, зокрема на практичних заняттях з освітнього компонента «Українська мова (за професійним спрямуванням)».

Сфокусовано увагу на визначенні місця й ролі комунікативної компетентності у професійній підготовці майбутніх лікарів.

Проаналізовано вживання у науковому дискусії термінів «комунікативна професійна компетентність», «професійно орієнтована комуніка-